

Voeding bij post virale uitputting: wanneer “gezond” te belastend wordt

Een energieregulerend denkkader voor de
diëtistische praktijk

Lisette Elskamp,
info@123voedingsadvies.com

Lisette Elskamp, diëtist

123voedingadvies.com

Allround eerstelijnspraktijk

Focus: Energie, darmen,
longevity

Vindbaar op insta/linkedin

Ervaring

Zelf Long COVID doorgemaakt

Zelf ervaren wat werkt, wat niet of
zelfs tegen werkt

Expertise

Auteur boek over Long COVID &
herstel

Systeemgerichte aanpak: Focus
op energie en belastbaarheid

Energier rekening

Energie is de beperkende factor

Minder budget + hogere kosten = sneller schulden.

Alles komt van dezelfde energierekening:

- Bewegen
- Denken
- Emoties
- Prikkel
- voedselvertering

Dit model is gebaseerd op mechanistische inzichten en klinische observaties bij Long COVID en ME/CFS.

Post-exertionele malaise (PEM)

De rekening komt later 12-48 uur

- Ontstekingsreacties,
- Energievoorraden,
- Herstelcapaciteit

- (VanNess et al., 2010)
- (Systemrom et al., 2022)
- (Guntur et al., 2022)
- (Møller et al., 2023)

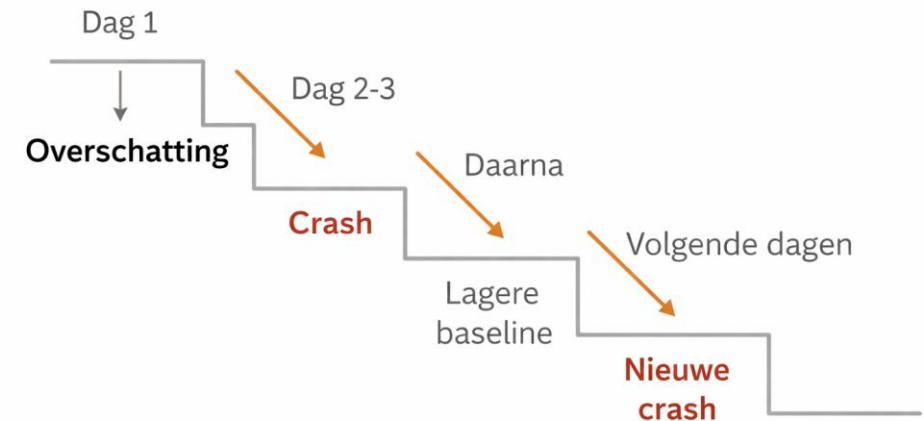
Van losse crash naar patroon

Crashlus

- dag 1: een kleine overschrijding
- dag 2-3: klachten nemen toe → crash
- daarna start je de volgende dagen met een lager energieniveau

Gevolg:

- Lagere baseline
- Prijs wordt hoger
- Herstelduur verlengt
- Sneller over grens
- Nieuwe PEM

Je bouwt op terwijl je in het rood staat

Herstelveelgorde: Waaron herstel niet lukt

De logica die alles verklaart

Bij systeemoverbelasting: autonome ontregeling, inflammatoire activatie, metabole stress.

1. Herstel acute ontregeling/schade
2. Dagelijks onderhoud
3. Energie-opbouw (opladen batterij)
4. Dieper systeemherstel

Zes systemen onder druk

Stelsel	Typische klachten
Mitochondriën / energieproductie	vermoeidheid, PEM, spierzwakte
Autonoom zenuwstelsel	hartkloppingen, duizeligheid, overprikkeling
Immuunsysteem / ontsteking	grieperig gevoel, histamine, opvlammingen
Hormonen / HPA-as	stressintolerantie, slaapproblemen
Darmen / microbiom	opgeblazen gevoel, intoleranties
Microcirculatie / zuurstoftransport	brain fog, zware benen

Cijferslot

Andere dominante systemen

Andere triggers

Andere reacties op voeding

Energie is de gemene deler

Voeding kan energie kosten in plaats van opleveren

Voeding kost of levert energie

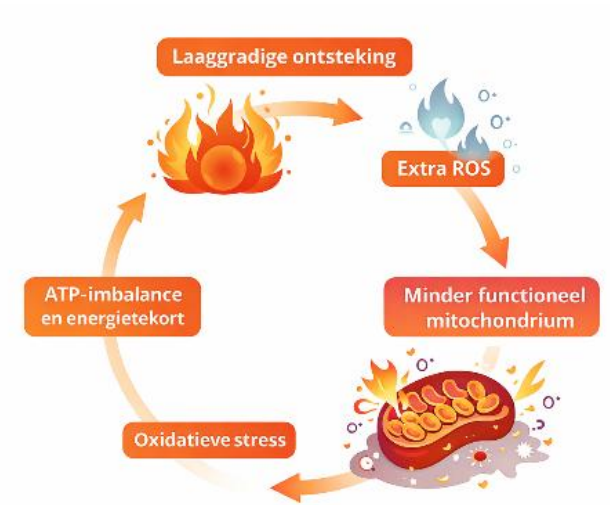
Kost energie

- Vertering kost ATP
- Immuunactivatie
- Darmbelasting
- Oxidatieve belasting (redoxbalans, reactieve zuurstofdeeltjes)

Levert energie

- Goed verteerbaar
- Voorspelbaar voor het lichaam
- Stabiele bloedsuiker
- Lage prikkelbelasting

**Als de vertering meer kost dan het oplevert → verlies je energie
En dat kan het verschil zijn tussen herstel en terugval**

Waarom werkt gezond eten soms averechts?

Cliënt komt binnen:

Eet heel gezond

1-1,2 gram/kilo lichaamsgewicht eiwitten

Meer groenten/salades en vezels, meer gefermenteerde voeding

Toch: meer vermoeid/opgeblazen/crashes

Waarom “gezond eten” hier mis kan gaan

Wat “normaal” werkt

- meer eiwit
- meer vezels
- meer “gezond”

Wat gebeurt

- Meer belasting (TEF)
- Meer klachten
- Minder herstel

Misschien is het probleem niet wat iemand eet, maar wat het systeem nog aan kan.

Het probleem is zelden een eiwittekort

Wat normaal werkt: ruim eiwit = sneller herstel

Wat gebeurt:

Vertering kost veel energie: enzymen, opname=energieafhankelijk

Darm = kwetsbaar

Immuunsysteem geactiveerd/laaggradige ontsteking/Leaky gut

Microbioom is verstoord

Dysautonomie → verminderde doorbloeding

Overtollig eiwit = extra belasting

Thermetisch effect

Eiwit 20-30%

Koolhydraten 5-10%

Vetten 0-3%

“Eiwit is bouwstof, maar alleen als het lichaam ruimte heeft om te bouwen.”

Timing/belastbaarheid/hoeveelheid bepaald effect: Relatief “duur”

Dit gaat niet alleen over eiwit

Dit geldt voor alle voeding.

- De behoefte is anders dan normaal
- Alles vraagt energie
- Voeding moet passen bij draagkracht
- Eerst ontlasten, dan optimaliseren

Bij PAIS telt niet alleen wat erin zit, maar ook wat het kost

Darmherstel vraagt timing

Bij Long COVID zie je vaak:

- ↓ diversiteit
- ↓ butyraatproducerende bacteriën
- ↑ ontstekingsactiviteit

Wat we vaak doen

- vezels verhogen
- fermentatie stimuleren
- darm “optimaliseren”

Wat er kan gebeuren

- meer opgeblazen/druk op buik/vermoeidheid na maaltijden
- meer onrust/hartkloppingen
- Slechter slapen/verminderd herstel
- Sneller over de grens

- (Cryan et al., 2019)
- (Belkaid & Hand, 2014)

gezond genieten in balans
123voedingsadvies.com

Nederlandse
Vereniging van **Diëtisten**

Een ontregelde darm moet je eerst ontlasten – vóór je gaat opbouwen.

Herstelvoeding in 3 lagen

Je bouwt pas op, als het systeem het aankan

1. Basis → Energie beschikbaar maken
  - Voorspelbaar
  - Licht verteerbaar
  - Stabiele bloedsuiker
  - Minder systeemactivatie
2. Opbouw → Variatie en nutriënten
  - Meer nutriëntdichtheid (=hoge ROI)
  - Stap voor stap verbreden
  - Meer vezels/antioxidanten
  - Meer plantaardige eiwit waar passend
3. Optimalisatie → Verfijning
  - Verdere optimalisatie
  - Darmmicrobioom gericht versterken
  - Extra verfijning

Herstelvoeding in 3 lagen

Je bouwt pas op, als het systeem het aankan

	Laag 1: Basis ●	Laag 2: Opbouw ●	Laag 3: Optimalisatie ●
Doel	Energie beschikbaar maken	Herstel ondersteunen	Verfijnen
Wanneer	klachten na eten snel overprikkeld / instabiel weinig herstelruimte	Maaltijden beter verdragen, minder crashes na eten, iets meer energie	stabiel goede herstelmomenten minder terugval
Wat eet je?	eenvoudige, warme maaltijden smoothies / soepen fruit, havermout regelmaat, geen grote porties	eenvoudige, warme maaltijden smoothies / soepen fruit, havermout regelmaat, geen grote porties	darmgericht werken timing optimaliseren complexere maaltijden

Niet alles tegelijk, maar in de juiste volgorde. En soms even een laag terug

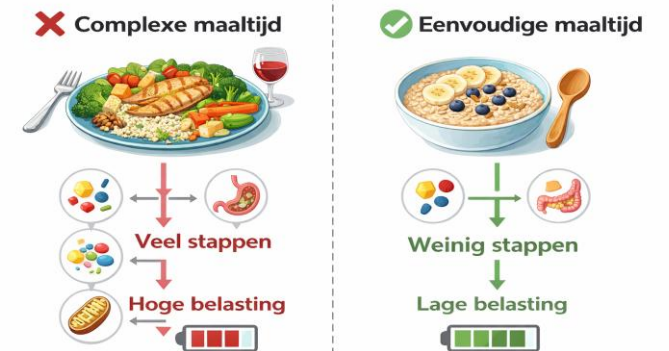
Herstel zonder nadenken: Vaste maaltijdformules

	Laag 1: Basis ●	Laag 2: Opbouw ●
Doel	Licht verteerbaar/voorspelbaar	Meer variatie/meer nutriënten
Wat?	smoothie (fruit + bladgroen + vet + eiwit) havermout + chia + lijnzaad + fruit soep + zachte koolhydraatbron	havermout + zaden + fruit (darmopbouw) wrap (groenten + koolhydraat + eiwit + vet) traybake (groente + zetmeel + eiwit)
Wat eet je?	Eenvoudige, warme maaltijden smoothies / soepen fruit, havermout regelmaat, geen grote porties Geen complexe maaltijden	eenvoudige, warme maaltijden smoothies / soepen fruit, havermout regelmaat, geen grote porties

Niet nadenken → Herhalen → herstel

Ankermaaltijden

Meer ingrediënten → meer verteringsstappen → meer energieverbruik

Herstel is geen voedingsprobleem

Meerdere systemen ontregeld:

- energie (mitochondriën)
- zenuwstelsel (dysautonomie)
- darmen (microbioom)
- immuunsysteem (ontsteking)
- hormonen

Alles kost energie:

- eten
- bewegen
- denken
- prikkel

Één schakel van het cijferslot verbeteren = geen herstel.

Voeding kan je herstel ondersteunen, maar kan een overbelast systeem niet redden

Wat verandert er in de spreekkamer

Traditionele reflex

- Optimaliseren (eiwit, vezels, kcal)
- “gezond eten volhouden”
- Doorzetten bij klachten

Mijn aanpak

- Eerst ontlasten (energie sparen)
- Voeding afstemmen op draagkracht
- Klachten = feedback, geen weerstand
- Pas opbouwen als er ruimte is
- Altijd in combinatie met:
  - Pacing
  - Stressreductie
  - Slaap

De kern van herstel

Eerst ontlasten

Dan stabiliseren

Dan pas opbouwen.

Minder belasting = meer herstelruimte

“Niet de richtlijn bepaalt de voeding.

De draagkracht van het lichaam bepaalt de voeding.”

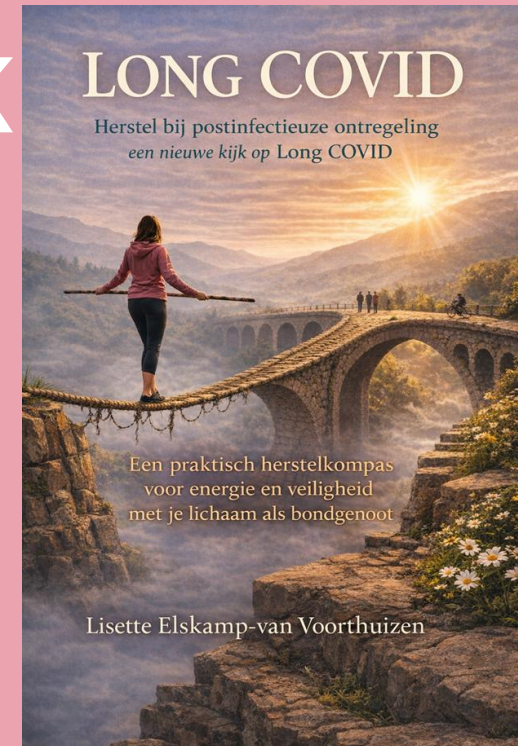
Herstel faalt niet op kennis maar op energiebeschikbaarheid

Zonder ruimte, geen opbouw → Eerst ontlasten, dan voeden

Dit is pas het begin. Voeding is één ingang, herstel vraagt een systeemaanpak

Dit is onderdeel van een breder systeemgericht model voor herstel bij Long COVID

Richtlijnen en bronnen (onder andere):

Richtlijnen en instituten

- World Health Organization. (2021). *A clinical case definition of post COVID-19 condition by a Delphi consensus.*
- National Institute for Health and Care Excellence. (2021). *Myalgic encephalomyelitis (or encephalopathy) / chronic fatigue syndrome: Diagnosis and management (NG206).*
- Nederlands Huisartsen Genootschap. (2023). *NHG-standaard langdurige klachten na COVID-19.*
- Long COVID Physio. (2022). *International guidelines for pacing and rehabilitation in Long COVID.*

Direct voedingsonderzoek bij Long COVID is beperkt, daarom gebruiken we mechanistische kennis en vergelijkbare ziektebeelden zoals ME/CVS.”

Long COVID en mechanismen

- Iwasaki, A. (2023). *Long COVID: Major findings, mechanisms and recommendations.* Nature Reviews Immunology, 23(8), 492-504.
- Peluso, M. J., & Deeks, S. G. (2024). *Mechanisms of post-acute sequelae of SARS-CoV-2 infection.* Nature Reviews Immunology, 24, 181-194.
- Nalbandian, A., Sehgal, K., Gupta, A., et al. (2021). *Post-acute COVID-19 syndrome.* Nature Medicine, 27, 601-615.
- Proal, A. D., & VanElzakker, M. B. (2021). *Long COVID or post-acute sequelae of COVID-19 (PASC): An overview of biological factors that may contribute to persistent symptoms.* Frontiers in Microbiology, 12, 698169.

Richtlijnen en bronnen (onder andere):

Energie, PEM en inspanning

- Jason, L. A., Brown, A., Brown, M., et al. (2013). *Energy envelope theory interventions for myalgic encephalomyelitis/chronic fatigue syndrome*. *Fatigue: Biomedicine, Health & Behavior*, 1(1-2), 27-42.
- VanNess, J. M., Stevens, S. R., Bateman, L., et al. (2010). *Post-exertional malaise in chronic fatigue syndrome*. *Journal of Internal Medicine*, 267(3), 301-313.
- Systrom, D. M., et al. (2022). *Insights from invasive cardiopulmonary exercise testing in Long COVID*. *JCI Insight*.
- Guntur, A. R., et al. (2022). *Mitochondrial dysfunction in post-viral fatigue*. *Frontiers in Physiology*.
- Møller, L. B., et al. (2023). *Metabolic alterations in Long COVID*. *Frontiers in Immunology*.

Darm en microbioom

- Zuo, T., et al. (2020). *Alterations in gut microbiota of patients with COVID-19 during hospitalization*. *Gastroenterology*.
- Yeoh, Y. K., et al. (2021). *Gut microbiota composition reflects disease severity and immune dysfunction in COVID-19*. *Gut*.
- Cryan, J. F., et al. (2019). *The microbiota-gut-brain axis*. *Physiological Reviews*.
- Belkaid, Y., & Hand, T. W. (2014). *Role of the microbiota in immunity and inflammation*. *Cell*.
- Liu, Q., Mak, J. W. Y., Su, Q., et al. (2022). *Gut microbiota dynamics in a prospective cohort of patients with post-acute COVID-19 syndrome*. *Gut*.

Richtlijnen en bronnen (onder andere):

Stress/belasting en systeemdruk + Gedrag/gewoonten

- McEwen, B. S. (2007). *Physiology and neurobiology of stress and adaptation: Central role of the brain*. *Physiological Reviews*.
- Nacul, L. C., et al. (2020). *The pathophysiology of myalgic encephalomyelitis/chronic fatigue syndrome*. *Journal of Translational Medicine*.
- Lally, P., van Jaarsveld, C. H. M., Potts, H. W. W., & Wardle, J. (2010). *How are habits formed? Modelling habit formation in the real world*. *European Journal of Social Psychology*.
- Wood, W., & Neal, D. T. (2007). *A new look at habits and the habit-goal interface*. *Psychological Review*.

Voeding en gezondheid

- Willett, W., et al. (2019). *Food in the Anthropocene: The EAT-Lancet Commission on healthy diets from sustainable food systems*. *The Lancet*.
- Calder, P. C. (2020). *Nutrition, immunity and COVID-19*. *BMJ Nutrition, Prevention & Health*.
- Westerterp, K. R. (2004). *Diet induced thermogenesis*. *Nutrition & Metabolism*.
- Hall, K. D., et al. (2019). *Ultra-processed diets cause excess calorie intake and weight gain*. *Cell Metabolism*.
- Koh, A., et al. (2016). *From dietary fiber to host physiology: short-chain fatty acids*. *Cell*.